

بررسی وضعیت مسلمانان و شیعیان روسیه

وضعیت جامعه مسلمان و شیعیان روسیه تحت تأثیر عواقب بیداری اسلامی در کشورهای عربی قرار گرفته، علاوه بر آن تعدادی از افرادی که در گیرودار جنگ های داخلی عراق و سوریه به عنوان تروریست های افراطی و تکفیری با ملت عراق و سوریه در حال جنگ هستند، از این افراد و جامعه مسلمان روسیه می باشند.

به گزارش آران نیوز: وضعیت جامعه مسلمان و شیعیان روسیه تحت تأثیر عواقب بیداری اسلامی در کشورهای عربی قرار گرفته، علاوه بر آن تعدادی از افرادی که در گیرودار جنگ های داخلی عراق و سوریه به عنوان تروریست های افراطی و تکفیری با ملت عراق ش سوریه در حال جنگ هستند، از این افراد و جامعه مسلمان روسیه می باشند. به گزارش آران نیوز، به طور کلی در روسیه حدود 30 میلیون مسلمان زندگی می کنند که شیعیان حدود 3 میلیون نفر از این تعداد را شامل می شوند. این تعداد افراد نیز بیشتر افراد مهاجری هستند که از جمهوری آذربایجان به شهرهای بزرگی مانند "مسکو"، "سن پترزبورگ" و منطقه "سبیری" مهاجرت کرده اند. به دلیل آنکه روسیه یکی از کشورهای مهم در جهان بوده و تعداد قابل توجهی از مسلمانان را نیز در خود جای داده است، اهمیت آشنایی با وضعیت دین و آئین مذهبی در آن دیار را برای ما دو چندان می کند که مطلب ذیل به همین موضوع پرداخته است:

مقدمه:

روسیه در حال حاضر یکی از کشورهای مهم نظام جهانی می باشد [1] که برای بحث حاضر ما به دلیل وجود میلیون ها مسلمان و به تبع تعداد قابل توجهی شیعه، از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده، به گونه ای که مطالعه وضعیت شیعیان روسیه و همچنین بررسی و وضعیت شناسی این قشر قابل توجه از جمعیت این کشور می تواند، راه کارها و برنامه های مدوتی را پیش روی محققان و متولیان امور برای رسیدن به وضعیت مطلوب در چارچوب شناسایی و همچنین انجام اموری که در این زمینه به ارتقای وضعیت ایشان کمک می کند، قرار دهد.

آنچه حائز اهمیت بوده و در ابتدا باید به آن بپردازیم، بحث موقعیت روسیه است، فدراسیون روسیه از لحاظ جغرافیایی، حتی در درون مرزهای کاهش یافته بعد از شوروی، وسیع ترین سرزمین ملی در جهان است. با وجود این، روسیه در شمال و شرق، سخت ترین شرایط اقلیمی جهان و در جنوب و غرب مرزهای عمدتاً حفاظت نشده ای با چندین تمدن متفاوت و اغلب متخاصم را دارد. [2] روس ها رابطه عمیق و بی نظیری با دین مسیحیت داشته اند. آنها از جمله آخرین مردم اروپا بودند که تغییر دین و آیین دادند؛ آنها مسیحیت ارتدوکس را برگزیدند که یکی از قدیمی ترین شاخه های این دین است که کمتر از سایر فرقه های مسیحیت دستخوش تغییر گردیده است؛ روس ها، این مذهب را اساس و محور فرهنگ خود در دوره مدرن قرار دادند و سابقه آنها در این زمینه، بسیار طولانی تر از مردم سایر ملت های بزرگ مسیحی در اروپا بود. [3] وضعیت ویژه اسلام و مسلمانان و مطالعه موردی این تحقیق که شیعیان می باشد، در فدراسیون روسیه، آن را به واقعیاتی غیر قابل چشم پوشی در صحنه اجتماع، قدرت و سیاست در این کشور پهناور مبدل کرده است، از سویی و جریان های تندرو و قرائت های افراطی از اسلام که به ویژه در شمال قفقاز و با انکا به آموزه های سلفی و وهابی به مسأله ای امنیتی برای روسیه مبدل شده اند [4] از سوی دیگر، توجه ویژه ای را در نهادها، شخصیت ها و مراکز تصمیم ساز و موثر این کشور برانگیخته است. [5] البته نباید فراموش نمود که این مطلب در خصوص کلیت مسلمانان صدق می کند. بحث حاضر درصدد شناسایی موقعیت و جایگاه اجتماعی و فرهنگی شیعیان این کشور می باشد.

شیعه در روسیه

پس از معاهدات "گلستان" و "ترکمن چای" که بین ایران و روسیه بسته شد، تقریباً 17 شهر ایران که اکثر اهالی آن را شیعیان تشکیل می دادند، تحت تسلط روسیه قرار گرفتند. از این دوره که اولین جمعیت شیعه تحت حاکمیت روسیه قرار می گیرند تاریخ شیعیان در حکومت روس آغاز می شود. البته پیش از آن هم اگر در محدوده مرزهای روس شیعیانی وجود داشته اند، بسیار محدود بوده و در منابع تاریخی خبر قابل توجهی در این باره وجود ندارد و یا شاید اصلاً هیچ حضوری نداشته اند. از این دوره به بعد دوره های تاریخ حضور شیعه در اراضی تحت حاکمیت روس را به چند دوره می توان تقسیم کرد:

از ابتدا تا انقلاب اکتبر 1917 میلادی

در مرحله نخست این تاریخ که از ابتدا تا انقلاب اکتبر 1917 میلادی را شامل می شود تمامی مسلمانان اراضی تحت حکومت روسیه تزاری اعم از شیعه و سنی از یک مرکز که در تفلیس قرار داشت اداره می شدند. در این دوره مسلمانان از حق تحصیل محروم بودند و هر مسلمان در صورتی که اقدام به سواد آموزی می کرد مجرم شناخته می شد. این قانون به طور طبیعی، در مورد شیعیان نیز صادق بود. پس از گذشت یک برهه تاریخی چند مرکز تحصیلی با نام "سمناریا" ایجاد شد که در این مراکز به طور محدود و گزینشی مسلمانان نیز برای تحصیل ثبت نام می شدند.

از انقلاب اکتبر تا فروپاشی شوروی

در دوره پس از انقلاب اکتبر که اتحاد جماهیر شوروی ایجاد شد شیعیان نیز مرحله جدیدی از حضور خود تحت حاکمیت روس ها را آغاز کردند. این مرحله با چند ویژگی از دوره پیش از خود متمایز می شد. در دوره پیش از این شیعیان مهاجرت بسیار محدودی را به مراکز حکومت که در اراضی دور دست قرار داشت، انجام می دادند؛ اما در این دوره شیعیان برای کارهای مختلف مانند اشتغال، تحصیل و فعالیت به مراکز حکومت و نیز سایر سرزمین های دور دست مهاجرت کردند و در اثر همین مهاجرت ها میان جمعیت شیعی و مسیحی تبادلات و رفت و آمد اتفاق افتاد. بزرگترین مهاجرت های تاریخی شیعیان در دهه 1930 اتفاق افتاد که دلیل آن کشتارها و سرکوب های گسترده ای بود که در نواحی شیعه نشین به وقوع پیوست. در این دوره تاریخی تعداد قابل توجهی از شیعیان به سبیری و قزاقستان (که بومیان آن را اهل سنت تشکیل می دادند) تبعید شدند؛ الان هم در این مناطق ساکنان شیعه وجود دارند و تاریخ حضورشان به این دوره می رسد.

در اواخر این دوره تاریخی، یعنی در سال های 1979 تا 1991، بعد از وقوع انقلاب اسلامی در ایران در مناطق شیعه نشین اتحاد جماهیر شوروی یک بیداری و تحرک درونی ایجاد شد. با توجه به این بیداری که حکومت نیز از این موضوع بی خبر نبود، کمیته ای اختصاصی برای نظارت بر شیعیان در حاکمیت ایجاد شد. یعنی در این سال ها نظارت ها و فشارها بر روی شیعیان با استفاده از این کمیته افزایش یافت. اما به هر حال روند بازگشت به اصول هویتی خود در میان شیعیان آغاز شده بود و این فرآیند تا فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی ادامه یافت. این کمیته در اراضی جمهوری آذربایجان فعالیت داشت و در سایر نقاط تقریباً اقدام قابل توجهی وجود نداشت. هم مرزی با ایران و نزدیکی های فرهنگی و تاریخی شیعیان این مناطق با ایران سبب شده بود که این روند خودیابی هویتی شیعیان که با حضور گسترده در مراسم دینی، جلوه گر می شد، قدرت یابد و تقریباً به مرحله غیر قابل پیشگیری برسد. [6]

از فروپاشی تا به امروز

لایه های درونی جامعه روسیه، اما آن گونه که نظریه پردازان حزب کمونیست می پنداشتند، نبود. رسوخ عمیق باورهای مذهبی در جامعه ای با ویژگی های خاص روسیه و مهم تر از آن پیوند وثیق و بنیادین عناصر مذهبی با مبانی هویتی روس ها، نقش و جایگاهی خاص را برای مذهب در روسیه پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی تعریف کرد. فروپاشی

شوروی و فضای بازی که پس از این حادثه به وجود آمد، شرایط مناسبی برای فعالیت‌های مذهبی و تبلیغات در میان مسلمانان ایجاد کرد. اما با این وجود، در میان شیعیان ساکن در اراضی روسیه که عموماً آذری‌الاصل بودند حتی پس از فروپاشی شوروی نیز وضعیت دوری از معارف دینی، اعتقادات و اعمال اسلامی هم چنان وجود داشت. اما با بازگشت طلبی که با فروپاشی شوروی به ایران آمده تحصیلات دینی کسب کرده بودند به روسیه، جو دینی، اعمال و اعتقادات اسلامی در میان شیعیان روسیه نیز رشد پیدا کرد. به طور کلی در اراضی روسیه حدود 30 میلیون مسلمان ساکن زندگی می‌کنند که از این تعداد شیعیان تعداد کمی در حدود 3 میلیون نفر را شامل می‌شوند. این تعداد افراد نیز بیشتر افراد مهاجری هستند که از جمهوری آذربایجان به شهرهای بزرگی مانند "مسکو"، "سن پترزبورگ" و منطقه "سبیری" مهاجرت کرده‌اند. عموماً در اکثر شهرهای روسیه آذربایجانی‌ها ساکن هستند.

آمار جمعیتی مسلمانان و شیعیان روسیه
بیش از 20 قوم بومی مسلمان در محدوده روسیه زندگی می‌کنند. مفهوم بومی بودن در اینجا کاملاً قراردادی است و از آن جهت به کار می‌رود که یاریگر ما در این شرح تاریخی باشد. ما قصد نداریم جامعه واحد مسلمان روسیه را به ساکنان بومی و غیربومی تقسیم کنیم. بعلاوه بسیاری از مردم مسلمان کشورهای تازه استقلال یافته (آبخازی، آذربایجانی، قزاق، قرقیزها، ازبک، تاجیک، ترکمن‌ها و ...) بیش از 100 سال است که در محدوده روسیه کنونی زندگی می‌کنند؛ اما این مردم سرزمین نژادی خود را آنسوی مرزهای روسیه دارند؛ بنابراین در اینجا به ایشان نخواهیم پرداخت. سرشماری سال 2002 میلادی، نشان می‌داد حدود چهارده و نیم میلیون مسلمان قومی در روسیه زندگی می‌کنند. اما در سال 2015 میلادی شمار آنان بیش از شانزده میلیون است. اگر کارگران مهاجر اهل آسیای مرکزی و جمهوری آذربایجان را هم بیفزاییم رقم نهایی به بیست میلیون خواهد رسید. بیست میلیون همان عددی است که روحانیون مسلمان و سیاستمداران روس از جمله پوتین معمولاً به آن استناد می‌کنند. [7]

1. تاتارها
تاتارها پرجمعیت‌ترین ملت مسلمان روسیه هستند. شمار آنها به 7 میلیون نفر می‌رسد که به علت شرایط پیچیده تاریخی تنها 1/7 میلیون نفر از این تعداد در زادگاه خود، جمهوری تاتارستان، زندگی می‌کنند. 1/3 میلیون نفر از تاتارها در باشقیرستان و 1/5 میلیون نفر از آنها در آسیای میانه سکونت دارند. از دیگر مناطق بومی که تاتارها در آن زندگی می‌کنند، می‌توان برخی مناطق سبیری، اورال و تقریباً تمام حاشیه رود ولگا را نام برد. [8]

2. باشقیرها
بعد از تاتارها، باشقیرها بیشترین جمعیت را در روسیه دارند. جمعیت آنها حدود 1/7 میلیون نفر است که از این تعداد، 1/5 میلیون نفر در باشقیرستان و 160 هزار نفر در ایالت چلیابینسک، در مجاورت باشقیرستان زندگی می‌کنند. تعداد کمی از آنها نیز در ایالت آرنبورگ و در تاتارستان (20 هزار نفر) سکونت دارند. باشقیرها نمایندگان ملل ترک هستند و زبان آنها از گروه زبانی ترکی-قیپچاقی می‌باشد. تقریباً دهه دوم قرن بیستم، ترک‌ها دارای زبان ادبی واحد شدند. [9]

3. چچنی‌ها
چچنی‌ها ملتی بزرگ و مسلمان هستند با جمعیت 1/4 میلیون نفر. بیش از یک میلیون نفر در چچن، حدود 100 هزار نفر در اینگویش (ایالت همسایه) و حدود 90 هزار نفر در داغستان زندگی می‌کنند. زبان چچنی به گروه زبان‌های ناخ از خانواده عبری-قفقازی تعلق دارد. مردمان چچن مسلمانان سنی مذهب هستند. [10]

4. اینگویش‌ها
بیش از 413 هزار اینگویش در روسیه سکونت دارند که از این تعداد اکثریت قریب به اتفاق در اینگویشتیا زندگی می‌کنند (361 هزار نفر). دین این مردم اسلام و مذهب ایشان سنی است. بالاترین شاخص زاد و ولد در روسیه به اینگویش‌ها اختصاص دارد. قدیمی‌ترین روستاهای اینگویش در کوه‌های منطقه ژیراخسکی امروزی در اینگویشتیا و در مناطق مجاور آن، یعنی چچن و اوستیای شمالی واقع شده بودند. جوامع معروف اینگویش عبارتند از: ژراخفسکیه، فینینسکیه (کیستینسکیه)، گالگایوسکیه، سرنیسکیه و متسکالسکیه. اسلام اولین بار از سمت کاباردا و سپس از سمت داغستان و چچن در میان اینگویش‌ها نفوذ کرد.

5. آوارها، دارگین‌ها، کومیک‌ها و ...
بخش اعظم جامعه مسلمان روسیه را مردم داغستان تشکیل می‌دهند: آوارها (حدود 815 هزار نفر)، دارگین‌ها (بیش از 510 هزار نفر)، کومیک‌ها (بیش از 420 هزار نفر)، لزگی‌ها (بیش از 411 هزار نفر)، لک‌ها (بیش از 156 هزار نفر)، تبسارانیون (بیش از 130 هزار نفر) و نوقایی‌ها (60 هزار نفر). در میان اقوام نام برده شده جمعیت شیعیان تاکنون منتشر نشده است، با این حال برخی از منابع جمعیت شیعیان این منطقه را به طور کلی بین 100 هزار تا 25 هزار نفر برآورد می‌کنند که البته از این تعداد، برخی از شیعیان اسماعیلی بوده و شیعیان اثنی عشری تعداد کمی از این جمعیت را شامل می‌شود. [11] آوارها بزرگ‌ترین ملت داغستان امروزی هستند. اکثر این مردم در بخش‌های کوهستانی داغستان و جمعیت کمتری هم در دشت‌ها از جمله مناطقی مانند بویناکسکی و خاساویورت سکونت دارند. بعد از آوارها، پرتعدادترین نژاد مردم داغستان، دارگین‌ها هستند که 16/5 درصد جمعیت این جمهوری را تشکیل می‌دهند. سومین نژاد پرجمعیت داغستان، کومیک‌ها هستند. کومیک‌ها به زبان کومیک صحبت می‌کنند. لزگی‌ها نیز از اهالی بومی داغستان هستند. لزگی‌ها پرجمعیت‌ترین قومی هستند که به زبان لزگی از گروه زبان داغستانی صحبت می‌کنند. اقوام داغستانی دیگر از قبیل تبسارانیون، آغول‌ها، روتول‌ها و تساخورها نیز به زبان لزگی صحبت می‌کنند که آنها هم پیروان دین اسلام و سنی مذهب هستند. نوقایی‌ها از اقوام ترکی هستند که در محدوده داغستان زندگی می‌کنند. کل جمعیت این مردم به 60 هزار نفر می‌رسد. اگرچه زبان نوقایی طی قرن‌های اخیر تحت تأثیر محیط قفقازی تغییر کرده، اما تا حد زیادی به زبان تاتاری شبیه است. نوقایی‌ها مسلمانان سنی مذهب هستند. [12]

6. کاباردا
قوم کابارد (آدیغه) از اقوام آدیغه و ساکن قفقاز شمالی هستند. درباره تعداد شیعیان این قوم اطلاعاتی در دست نیست. جمعیت کابارد در روسیه 520 هزار نفر است که از این تعداد 499 هزار نفر در جمهوری کاباردینو-بالکاریا (قبارطه-بلغار) زندگی می‌کنند. البته در برخی از منابع، تعداد شیعیان این منطقه بین 10 تا 15 هزار نفر برآورد می‌شود. [13] کاباردها 55 درصد جمعیت جمهوری کاباردینو-بالکاریا را تشکیل می‌دهند و امروز پرتعدادترین مردم قوم آدیغه در روسیه هستند. گروهی از کاباردها در قرن 19 قفقاز ترک و به ترکیه و کشورهای خاور نزدیک مهاجرت کردند که در آنجا به همراه نژادهای دیگری از آدیغه، چرکس نامیده می‌شوند. بخشی از کاباردها ثلث اول قرن 19 به قسمت علیای رودخانه کوبان کوچ کردند. این مردم به همراه گروه‌هایی از آدیغ‌های غربی که توسط روس‌ها در دشت اسکان یافته‌اند امروزه چرکس‌های روسی قراچای-چرکس را تشکیل می‌دهند (40 هزار نفر). کاباردها اولین بار در فاصله قرون 12 تا 14 به صورت یک قوم مستقل درآمدند؛ یعنی هنگامی که بخشی از آدیغ‌های ساکن در غرب قفقاز به محدوده کنونی شاهزاده نشین‌های فئودال کابارد کوچک و بزرگ کوچ کردند. از سال 1557 کابارد تحت حمایت روسیه بود تا بالأخره در سال 1827 در ترکیب آن قرار گرفت. کاباردها در کنار اقوام دیگر قفقاز شمالی در جنگ قفقاز علیه جور تزاریسیم شرکت کردند. سال 1922 ایالت خودمختار کاباردینو-بالکاریا تشکیل شد که در سال 1936 به جمهوری خودمختار مبدل گردید. سال 1944 کاباردها نیز در سرنوشت دیگر ملل قفقاز شمالی شریک و به قزاقستان تبعید شدند. تعداد زیادی از تبعیدشدگان در دهه 60، پس از بازسازی جمهوری خودمختار کاباردینو-بالکاریا به سرزمینشان مراجعت کردند. [14]

7. قره‌چای‌ها
این گروه از اقوام قدیمی ترک و کوه نشین قفقاز شمالی بودند که مانند بالکارها به زبان قره‌چایی-بالکاری صحبت می‌کردند. جمعیت قره‌چاییان در روسیه 192 هزار نفر است که 169 هزار نفر از آنها در قره‌چای-چرکس زندگی می‌کنند. به این ترتیب 38/5 درصد جمهوری قره‌چای-چرکس را نژاد قره‌چایی تشکیل می‌دهد که پرجمعیت‌ترین قوم این

جمهوری به حساب می‌آید. دین این مردم اسلام و مذهب ایشان سنی است. البته در میان این جمعیت نیز بین 5 تا 10 هزار نفر از شیعیان اسمائیلی هستند و از تعداد شیعیان اثنی عشری در این منطقه اطلاعی در دست نمی‌باشد. [15]

8. مهاجران مسلمان آسیای میانه، آذربایجانی‌ها، ازبک‌ها، تاجیک‌ها، قرقیزها و ترکمن‌ها بخش عمده اعضای آن را تشکیل می‌دهند. آنها عمدتاً پیرو مذهب حنفی تسنن هستند ولی در میان ازبک‌ها و تاجیک‌ها پیروان وهابیت کم نیستند. بخش قابل توجه تاجیک‌های پامیر به جریان شیعیان اسماعیلی تعلق دارند. این مهاجران عمدتاً ساکن شهرها می‌شوند. مهاجران از ازبکستان و تاجیکستان به برکت یکپارچگی و سطح بالای دیانت خود، در زندگی مسلمانان شهرنشین نفوذ زیادی کرده و گاهی به مقامات رهبری می‌رسند. مسلمان آسیای میانه و مسلمانان شمال قفقاز باعث نزدیکی روابط آنها می‌شود چرا که دو گروه برای پیدا کردن نان و روزی یا نجات از جنگ و بی‌ثباتی سیاسی روستاهای خود را ترک کرده‌اند.

7% مسلمانان روسیه (حدود 950 هزار نفر) از مهاجران آسیای میانه محسوب شوند. آنها در هیچ یک از مناطق کشور اکثریت را تشکیل نمی‌دهند ولی در حوزه‌های فدرال مرکزی، سیبری و خاور دور میزان آنها از سایر مناطق 4-6 برابر بیشتر است و آنها بخش قابل توجه مسلمانان دین‌دار را تشکیل می‌دهند.

9. مهاجران مسلمان خارجی جمعیت عربها، ترک‌ها، کردها، فارس‌ها و پشتون‌ها، کوچکترین گروه مسلمانان روسیه را تشکیل می‌دهند که می‌توان آنها را «امت خارجی» دانست. این جمعیت فرا منطقه‌ای مسلمانان، چندین قومی و چندین مذهبی است ولی عرب‌هایی که عمدتاً اهل تسنن هستند، در این گروه از همه فعال‌ترند. عرب‌ها به علت تسلط مادرزادی به زبان عربی و سطح بالای دیانت اغلب توسط مسلمانان روسیه به عنوان استادان مبانی اسلام، کتابت و فرهنگ اسلامی جلب می‌شوند و بخش قابل توجه استادان مدارس اسلامی را تشکیل می‌دهند. آنها در بعضی مناطق حتی توانستند به مقامات عالی روحانی برسند.

1% مسلمانان روسیه (140 هزار نفر) مسلمانان خارجی را تشکیل می‌دهند. اعضای مسلمانان خارجی که تعدادشان نسبتاً کم است، در هیچ یک از مناطق فرمانروایی نمی‌کنند ولی در زندگی بعضی جوامع اسلامی نفوذ زیادی دارند. به عنوان مثال یک فلسطینی به نام وسام بردویل رئیس اداره روحانیت مسلمانان جمهوری کارلیا می‌باشد. سهم این جمعیت فرا منطقه‌ای به ویژه در حوزه فدرال مرکزی (4%) و در حوزه‌های شمال غربی و جنوبی (هر یک 1.5%) زیاد است. از این تعداد شاید حدود 20 تا 30 هزار نفر، شامل شیعیان اثنی عشری می‌باشند که از کشورهای عربی و ایران به روسیه مهاجرت کرده و یا برای کار و تحصیل در روسیه ساکن هستند. [16]

نهاد ها و گروه‌های مسلمان و شیعی روسیه

1. اتحاد مسلمانان روسیه

این جنبش سیاسی، اجتماعی و سراسری روسیه در تاریخ 31 مه سال 1995 تاسیس گردید و در 16 ژوئن همان سال در وزارت دادگستری به ثبت رسید. این جنبش خود را وارث «اتحاد مسلمانان روسیه» در سال 1905 تشکیل شده بود، به شمار می‌آورد. این سازمان در سومین و چهارمین دوره دوما (پارلمان) روسیه 6 و 9 عضو داشت. [17]

به گفته رهبران اتحادیه مسلمانان روسیه در ششین دوما دولتی، 26 مسلمان به عنوان نماینده‌ایفای وظیفه می‌کنند.

2. جنبش سراسری اسلامی «نور»

این جنبش در تاریخ 4 ژوئن سال 1995 تاسیس یافت و در تاریخ 16 ژوئیه همان سال به ثبت رسید. گرایش نظری- سیاسی جنبش، حفاظت و تکمیل ساختار دینی فدراسیون روسیه است. جنبش اجتماعی اسلامی «نور» با هدف پشتیبانی از اصل ساختار ملی، منطقه‌ای، نهاد اجتماعی ریاست جمهوری و پارلمنتاریسم فعالیت می‌کند.

3. جنبش مسلمیه داغستان

این جنبش که در سال 1995 تشکیل و رسماً به ثبت رسیده و دارای جایگاه حقوقی است، در ائتلاف با حزب دموکراتیک داغستان فعالیت می‌کند. ساختار تشکیلاتی: بخش‌های این جنبش در تمامی نواحی داغستان موجودند تعداد اعضا: در فوریه 1996، این جنبش 1000 عضو زن داشت. رؤس فعالیت‌های جنبش روشنفکری و آموزش تعلیم اسلامی است.

4. جنبش سراسری اجتماعی سیاسی «مسلمانان روسیه»

این جنبش در سال 1996 در شهر «ساراتوف» تاسیس یافت. «مقدس بیبارسوف» امام اداره دینی مسلمانان «پوولزه» همزمان رئیس این جنبش است. هدف اساسی جنبش، حمایت از منافع مسلمانان روسیه در بخش‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و معنوی می‌باشد.

این جنبش مورد حمایت حکومت‌های مناطق، بخشی از روشنفکران مسلمان و صاحب‌نظران بوده، بر اداره دینی مسلمانان قسمت اروپای مرکزی، پوولزه، تاتارستان، باشقیرستان و سیبری متکی است. [18]

5. مراکز تجمع شیعیان

در سن‌پترزبورگ شیعیان مسجد متمایزی ندارند و به طور مشترک با برادران اهل سنت در یک مسجد فعالیت می‌کنند اما در این مورد هم وهابی‌ها مشکل‌سازی می‌کنند و با حرکت‌های اهانت‌آمیز نسبت به مقدسات و محترمت شیعه جو را متشنج می‌کنند. البته این اقدامات وهابی‌ها دولت روسیه را نیز مشکوک می‌کند و سبب ایجاد مشکلاتی می‌شود در حالی که شیعیان هیچ مشکل خاصی با حکومت ندارند. البته چند حسینی‌ه هم تاسیس شده است که این حسینی‌ه ها مختص شیعیان است و در آنها علاوه بر اعمال عبادی فعالیت‌های تبلیغی و فرهنگی نیز انجام می‌شود. در مسکو هم مسجدی است که به صورت مشترک میان شیعیان و اهل سنت مورد استفاده قرار می‌گیرد و در آنجا شیعیان بدون هیچ مشکلی جلسات بحث و وعظ و معارف خود را برگزار می‌کنند.

در هر دو شهر هویت‌هایی وجود دارند که اجتماعات منظم و متوالی دارند و چندین سایت معارفی نیز برای افزایش معلومات مذهبی و پاسخ‌گویی به سوالات مذهبی شیعیان فعال است. [19]

6. مرکز مذهبی - اسلامی مسلمانان اهل تشیع

موسس این مرکز «آقای فامیل جعفروف» می‌باشد. وی در سال 1968 در جنوب جمهوری آذربایجان به دنیا آمد. جعفر اف بعد از فارغ التحصیلی از دانشگاه فنی باکو در سال 1991 به روسیه رفت و تابعیت این کشور را کسب کرد. وی به عنوان یک مسلمان شیعه، در سال 1995 میلادی به جمهوری اسلامی ایران سفر کرد و به مدت 8 سال در مدرسه عالی امام خمینی (ره) وابسته به حوزه علمیه قم تحصیل نمود و در سال 2004 میلادی به روسیه بازگشت. هم‌اکنون علاوه بر تأسیس یک مرکز دینی، یک نشریه و یک سایت فعال، به عنوان «رئیس سازمان مذهبی مسلمانان شیعه مسکو» هم فعالیت می‌کند. [20]

7. سازمان مذهبی مسلمانان شیعه مسکو

علاوه بر این، اکنون «سازمان مذهبی مسلمانان شیعه مسکو» نیز به عنوان یک جمعیت مستقل البته با الهام‌گیری از این مرکز فعالیت می‌نماید. این سازمان در حال حاضر تعدادی حسینی‌ه و مسجد در روسیه را اداره نموده و به برگزاری جلسات دینی و آگاه‌سازی جوانان مشتاق اهل بیت (ع) همت دارند. البته سازمان مذکور علاوه بر فعالیت برای جذب روس‌ها، درصدد تربیت جوانان شیعه و عمق دادن به باورهای مذهبی و دینی این افراد در راستای اهداف فرهنگ اصیل تشیع می‌باشد تا بیشتر با دین خود آشنا شده و در جامعه روسیه بتوانند مطابق با مسایل دینی خود زندگی کرده و هر یک الگویی نیک از نظر رفتاری و فکری برای سایر جوانان روسیه باشند.

جمع‌بندی:

باید آینده شیعیان روسیه را در دو گروه بررسی کنیم: یکی شیعیان بومی و دیگری اکثریت شیعیان مهاجر. شیعیان محلی که ابتدا مسیحی بوده‌اند و سپس شیعه شده‌اند مشکل

چندانی ندارند و تقریباً بدون دغدغه خاصی فعالیت و زندگی می‌کنند و تنها آفت و اذیت‌های وهابی‌ها این گروه را تهدید می‌کند. جمعیت این گروه رفته رفته در حال افزایش نیز است. اما شیعیان مهاجر که عموماً هم آذری‌الاصل هستند با مشکلات فراوان فرهنگی و اجتماعی و حتی سیاسی مواجه هستند. این گروه هر آن امکان دارد که از روسیه بازگردانده شوند و حتی این مهاجران به نوعی به حربه‌ای علیه دولت آذربایجان نیز مورد استفاده قرار می‌گیرند. همچنین در خصوص نهادهای شیعی روسیه باید گفت که اتحاد دو سازمان "شورای مفتیان روسیه" با رهبری "راویل اسماعیل‌بیچ عین‌الدین" و "مرکز روحانی مسلمانان روسیه" با رهبری "طلعت صفیج تاج‌الدین" با یکدیگر و با دیگر سازمان‌های اسلامی کوچک‌تر از جمله مهم‌ترین مسائل پیش‌روی سازمان‌های اسلامی و مسلمانان فعال روسیه است. رهبران مسلمان برای افزایش قدرت سازمان‌های اسلامی و پاسخ به انتظاراتی که به سازمان‌های اصلی اسلامی می‌شود، یکپارچه شدن تشکیلات، به ویژه با هدف کاهش تضادها و رقابت‌ها را اصلاح کرده‌اند. از سوی دیگر، ساختار متمرکز دیوان‌سالاری روسیه، گرایش به یکپارچه شدن نهادهای اداری دارد و از این‌رو همواره یکی شدن، ایجاد ساختار عمودی با رهبری کانونی و یگانه، یا اتحاد و ائتلاف نهادها در این ساختار نتیجه بخش بوده است، از آن‌رو که رسیدن به اهداف مشترک را تضمین می‌کند، مطلوب به نظر می‌رسد، بدین‌سان طرح ایجاد مرکز مشترکی با رهبری واحد مسلمانان جدی محسوب می‌شود.

همچنین وضعیت جامعه مسلمان و شیعیان روسیه تحت تأثیر عواقب بیداری اسلامی در کشورهای عربی قرار گرفته است. علاوه بر آن افرادی که در گیرودار جنگ‌های داخلی عراق و سوریه به‌عنوان تروریست‌های افراطی و تکفیری با ملت عراق و دولت سوریه در حال جنگ هستند از این افراد و جامعه مسلمان در روسیه می‌باشند. که البته تاکنون گزارشی مبنی بر شیعه بودن این افراد و حتی یک نفر از ایشان منتشر نشده است، با این حال دیدگاه روس‌ها در خصوص این افراد با سرنوشت تمامی مسلمانان این کشور، چه شیعه و چه اهل سنت، در ارتباط نزدیکی خواهد بود. اسلام‌گرایی رادیکال با وجود برخی شکست‌ها هنوز خواستی نیرومند است و پتانسیل سیاسی و نظامی کافی را دارد. به عنوان مثال، بسیاری از مسلمانان روسیه به گروه‌های مخالف سوری پیوسته‌اند تا با دولت سوریه بجنگند. "الکساندر بورتینیکف"، رئیس سرویس امنیتی فدرال روسیه، تعداد آنان را دویست نفر تخمین زده است. آمار سایر منابع از هشتصد نفر تا دوهزار نفر در نوسان است. به گفته مفتی بزرگ سوریه، "احمد بدرالدین حسن"، سه هزار و سیصد نفر از شهروندان کشورهای مستقل مشترک‌المنافع از جمله روسیه، دوشادوش مخالفان سوریه می‌جنگند. برخی از آن‌ها به روسیه برمی‌گردند تا انرژی ذخیره شده خود را آزاد کنند و به اسلام تدریجی و افراطی بپیوندند.

* دکتر مرتضی اشرفی؛ کارشناس مسایل روسیه، آسیای مرکزی و قفقاز
منابع فارسی:

1. اشرفی مرتضی، گفتگو با محمد شریف اف، مجمع جهانی اهل بیت (ع)، بهمن ماه 1393.
2. ابراهیمی ترکمان، ابوزر، فدراسیون روسیه، تهران، انتشارات امیرکبیر، 1391
3. آکسی مالاشنگو ()، اسلام در روسیه، ترجمه شیوا علیزاده، به نقل از ، منتشر شده در 2015/01/28.
4. رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در روسیه، اسلام و مسلمانان در فدراسیون روسیه، تهران، مرکز مطالعات فرهنگی بین‌المللی، 1390
5. سنایی، مهدی، اسلام در روسیه، دوره اول شکل‌گیری، تهران، فصلنامه مطالعات روسیه، آسیای مرکزی و قفقاز (ایراس)، سال اول، شماره دوم، زمستان 1385
6. مصاحبه با خانم الهه کولایی، بررسی روابط ایران و روسیه، موسسه بنیاد مطالعات قفقاز، به آدرس اینترنتی <http://ccsi.ir>، فروردین ۱۳۹۳
7. مصاحبه با مهدی سنایی سفیر ایران در روسیه، قواعد بازی ایران و روسیه تغییر کرده است، موسسه مطالعات ایران و اوراسیا، ۱۶ آذر ۱۳۹۳
8. [1]. جمعی از نویسندگان، تاریخ روسیه شوروی، ترجمه حشمت‌الله کامرانی، جلد اول، موسسه چاپ و نشر بیگوند، 1361، ص 87 ال 92
9. [2]. والتر کلنل، تاریخ روسیه، ترجمه نجفقلی معزی، نشر حافظ، 1363، صص 13 الی 32
10. [3]. برلین آیزایا، متفکران روس، ترجمه نجف درباندری، انتشارات خوارزمی، 1361، ص 14
11. [4]. صفری، مهدی، ساختار و تحولات سیاسی فدراسیون روسیه و روابط با جمهوری اسلامی ایران، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی امور خارجه، 1384، ص 7.
12. [5]. رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در روسیه، اسلام و مسلمانان در فدراسیون روسیه، تهران، مرکز مطالعات فرهنگی بین‌المللی، 1390، ص 29
13. [6]. نخستین شیعیان تحت حاکمیت روس، پایگاه اطلاع‌رسانی مشرق، www.mashregnews.ir، تاریخ انتشار: ۲۸ خرداد ۱۳۹۲
14. [7]. آکسی مالاشنگو ()، پیشین، منتشر شده در 2015/01/28.
15. [8]. بنیاد مطالعات اسلامی در روسیه؛ اسلام و اقوام مسلمان در روسیه، پایگاه اطلاع‌رسانی اسلام در روسیه (تاتارستان)، به آدرس اینترنتی www.islamtat.ru قابل دسترسی در تاریخ 28 آذرماه 1393.
16. [9]. همان. قابل دسترسی در تاریخ 28 آذرماه 1393.
17. [10]. اشرفی مرتضی، گفتگو با حجت‌السلام والمسلمین رفیع‌الدین، مجمع جهانی اهل بیت (ع)، بهمن ماه 1393.
18. [11]. اشرفی مرتضی، گفتگو با خوجه مراد قدوس اف، مجمع جهانی اهل بیت (ع)، گروه مطالعات راهبردی، دی ماه 1393.
19. [12]. بنیاد مطالعات اسلامی در روسیه؛ اسلام و اقوام مسلمان در روسیه، پیشین، قابل دسترسی در تاریخ 28 آذرماه 1393.
20. [13]. اشرفی مرتضی، گفتگو با خوجه مراد قدوس اف، پیشین، دی ماه 1393.
21. [14]. بنیاد مطالعات اسلامی در روسیه؛ اسلام و اقوام مسلمان در روسیه، پیشین، قابل دسترسی در تاریخ 28 آذرماه 1393.
22. [15]. اشرفی مرتضی، گفتگو با خوجه مراد قدوس اف، پیشین، دی ماه 1393. همچنین بنگرید به اشرفی مرتضی، گفتگو با حجت‌السلام والمسلمین رفیع‌الدین، بهمن ماه 1393.
23. [16]. اشرفی مرتضی، گفتگو با خوجه مراد قدوس اف، پیشین، دی ماه 1393.
24. [17]. اشرفی مرتضی، گفتگو با حجت‌السلام والمسلمین رفیع‌الدین، مجمع جهانی اهل بیت (ع)، بهمن ماه 1393.
25. [18]. واحد ساماندهی نشریات دیجیتال، کشور روسیه، تهران، پایگاه اطلاع‌رسانی مبلغ، 1393، ص 27 الی 29
26. [19]. نخستین شیعیان تحت حاکمیت روس، پیشین، تاریخ انتشار: ۲۸ خرداد ۱۳۹۲
27. [20]. مصاحبه با فامیل جعفراف، رییس سازمان شیعیان مسکو، وضعیت شیعیان روسیه، هفته‌نامه "زافترا" چاپ روسیه .
به نقل از پایگاه اطلاع‌رسانی صدای شیعه، 1388، آدرس اینترنتی: www.sedayeshia.com